

ชีวิตและผลงานของพระนาคารชุน

เกริ่นนำ

พระนาคารชุนเป็นนักปราชญ์พุทธฝ่ายมหายานผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไป พระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานใช้สันสกฤตเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์บันทึกหลักธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา พระนาคารชุนเป็นนักพุทธปรัชญาฝ่ายมหายานท่านสำคัญและเป็นนักตรรกศาสตร์ผู้ยิ่งใหญ่ ท่านเป็นนักพุทธปรัชญาผู้มีเอกลักษณ์เฉพาะตนโดดเด่น ได้สร้างสรรค์ยุคใหม่อันเจิดจรัสให้กับประวัติศาสตร์พุทธปรัชญามหายาน โดยได้สถาปนาก่อตั้งพุทธปรัชญามหายานสำนักมหายิมิกะ (Mādhyamika) หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าศูนยวาท (Sknyavāda) ขึ้นในดินแดนของประเทศอินเดียตอนเหนือ สำนักพุทธปรัชญาที่ท่านก่อตั้งขึ้นนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักพุทธปรัชญาทั่วไป เคียงคู่ไปกับพุทธปรัชญามหายานสำนักโยคอาจารย์หรือวิชญานวาท ซึ่งมีพระอสังคะและพระวสุพันธูเป็นอาจารย์คนสำคัญของสำนัก

ชาวพุทธผู้เคร่งครัดในประเทศจีน ประเทศญี่ปุ่น และประเทศธิเบตนับถือท่านพระนาคารชุนว่าเป็น “พระพุทธเจ้าองค์ที่ ๒” (the second Buddha) ผู้เคยหมุนวงล้อแห่งธรรมของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ (มหายาน) ให้กลิ้งไปและทำให้เจริญรุ่งเรืองอย่างมากในยุคสมัยของท่าน” จนท่านถูกเรียกขานว่าเป็น “บรรพบุรุษแห่งแนวคิดมหายาน” (the progenitor of Mahayana thought)^๑

พระนาคารชุนเป็นนักตรรกศาสตร์หรือนักวิภาษวิธี (Dialectician) ผู้ยิ่งใหญ่ จนมีคำกล่าวยกย่องท่านไว้ว่า “ไม่มีนักตรรกศาสตร์หรือนักวิภาษวิธีท่านใดเลยในโลกนี้จะยิ่งใหญ่เท่าพระนาคารชุน”^๒ อันนี้เท่ากับยืนยันว่า พระนาคารชุนเป็นนักตรรกศาสตร์คนสำคัญของโลกทีเดียว ไม่ใช่เฉพาะแต่ในอินเดียเท่านั้น โดยเฉพาะในอินเดียพระนาคารชุนถือว่าเป็นนักปราชญ์พุทธท่านแรกที่อธิบายคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาดั้งเดิมแนวตรรกะ นักตรรกวิทยาหรือนักวิภาษวิธีฝ่ายมหายานชาวอินเดีย ที่เป็นพระภิกษุมืออยู่หลายท่าน แต่ที่นับว่ายิ่งใหญ่ ก็คือ พระนาคารชุน พระอสังคะ พระวสุพันธู พระทินนาคะหรือทิศนาคะหรือทิงนาคะ และพระธรรมกิริติ

พระนาคารชุนเป็นหนึ่งในพระภิกษุ ๔ รูปที่จัดอยู่ในกลุ่มนักปราชญ์พุทธชาวอินเดียผู้ยิ่งใหญ่ฝ่ายสันสกฤต คือ พระอัสวโฆษ พระนาคารชุน พระกุมารลัทธะหรือกุมารลาตะ และพระอารยเทพ ที่ได้รับยกย่องจากหลวงจีนหยวนฉาง (Yuan Chwang) หรือพระถังซำจั๋งว่าเป็น “ดวงอาทิตย์ ๔ ดวง

^๑ K.Satchidananda Murty, *Nagarjuna*, 1971, p. 1.

^๒ Ibid., p. 2.

^๓ P.V. Bapat (ed.), *2500 Years of Buddhism*, 1997, p. 194 : “A greater dialectician than Nagarjuna the world has never seen.”

พระนาคารชุน

ที่ยังโลกให้สว่าง (ด้วยธรรมะ)”⁴

ในฐานะเป็นนักคิดทางปรัชญา พระนาคารชุนนับว่าเป็นหาผู้เปรียบได้ยากในประวัติศาสตร์ปรัชญาอินเดีย ที่ วัตเทอร์ส์ (T. Watters) กล่าวยกย่องท่านว่าเป็น “อัจฉริยบุรุษแห่งพระพุทธศาสนายุคหลัง”⁵ ผลงานที่สำคัญและนับว่ามีชื่อเสียงที่สุดของท่าน ก็คือ *คัมภีร์มาธยมิกการิกา*

ชีวประวัติและผลงานที่ท่านพระนาคารชุนเขียนขึ้นเป็นเรื่องที่น่าศึกษา ทั้งประวัติชีวิตของท่านในบางแง่ก็เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นแบบอย่าง ซึ่งผู้เขียนจะได้นำเสนอข้อมูลที่มีรายละเอียดแก่ท่านผู้อ่านต่อไป

ชีวประวัติ

๑. ชาติภูมิ

แหล่งข้อมูลจีน⁶และทิเบต⁷ กล่าวตรงกันว่าพระนาคารชุนเป็นชาวอินเดียใต้ เกิดที่เมืองไวฑรภะ (Vaidarbha) หรือวิฑรภะ (Vidarbha) ในอินเดียใต้ (ทักษิณาปตะ=South India)⁸ ในตระกูลพรหมณ์ ท่านเป็นคนในวรรณะพรหมณ์โดยกำเนิด มารดาให้กำเนิดท่านได้ต้นไม้ที่มีชื่อเรียกว่า “อรชุน” ดังนั้นบิดามารดาจึงตั้งชื่อท่านตามชื่อต้นไม้ที่ว่า “อรชุน” ต่อมาเมื่อบวชเป็นพระภิกษุแล้ว ท่านมาที่จะได้สมัญญานามว่า “นาคารชุน” เพราะเหตุที่ท่านมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพวกนาคในเมืองนาคพิภพได้มหาสมุทร คือท่านไปสอนธรรมพวกนาคและนำคัมภีร์ปรัชญาปารมิตากลับคืนมายังโลกอีกครั้งจากเมืองนาคพิภพ

⁴ *Ibid.* : “The four suns that illuminate the world (พระอาทิตย์ ๔ ดวงที่ท่าโลกให้สว่างไสว (ด้วยธรรม))”.

⁵ อ้างใน P.V. Bapat (ed.), *op.cit.*, p. 195.

ข้ออ้างนี้ปรากฏใน พระสุรคณาธิการ (ชรินทร์ สระคำ), *ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาใต้อินเดีย*, ๒๕๓๕, หน้า ๔๑๕ และใน สิริวัณณ์ คำวันสา, *พุทธศาสนาในอินเดีย*, ๒๕๔๕, หน้า ๑๗๓ ด้วย.

⁶ คือ “ชีวประวัติของพระนาคารชุน” ที่พระกุมารชีพ (Kumārājīva) แปลเป็นภาษาจีน เมื่อประมาณปี พ.ศ. ๔๕๑.

⁷ แหล่งข้อมูลทั้ง ๒ พบได้ใน M. Walleser, *The Life of Nāgārjuna from Tibetan and Chinese Sources*, 1990, และใน Georg Feuerstein, “The Life of Nāgārjuna”, at <http://www.yrec.org/nagarjuna.html> ด้วย.

⁸ มีข้อมูลเช่นกันที่กล่าวว่า พระนาคารชุนเกิดที่โกหระ (Kohara) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของเมืองกาญจี อีกข้อมูลหนึ่งบอกว่า ท่านเกิดที่กรพคระ (Karahataka) ในอินเดียใต้ (ดูใน K.Satchidananda Murty, *op.cit.*, p. 39, footnote) ขณะที่บางข้อมูลกล่าวว่า ท่านเกิดที่เวทลี (Vedali) หรือวิฑร (Vidaha) หรือที่กุสุมาละ (Kusumamala) ในอินเดียใต้ (*ibid.*, p. 48) แต่ในบันทึกการเดินทางไปอินเดียของหลวงจีนหยวนจาง (Yuan Chwang) บอกว่า พระนาคารชุนเกิด ณ ทางภาคใต้ของอินเดีย.

บิดาและมารดาของท่านพระนาคคารชุนชื่ออะไร ไม่มีข้อมูลที่น่าเชื่อถือใดๆ บอกไว้ ยกเว้น แหล่งข้อมูลอื่นไม่น่าเชื่อถือนักอันหนึ่ง เป็นภาษาเนปาลชื่อว่า “อัมมณะห” (Amnayah) บอกว่า บิดาของท่านชื่อว่า “ตรีวิกรม” (Trivikrama) มารดาชื่อว่า “สาวิตรี” (Savitri) ครอบครัวของ บิดามารดาของท่านเป็นครอบครัวพราหมณ์ที่ร่ำรวย ใช้ชีวิตครองเรือนโดยไม่มีบุตรไว้เชยชมอยู่เป็น เวลานานหลายปี จนกระทั่งมาตั้งครุฑและคลอศพระนาคคารชุน เพราะความดีแห่งการทำบุญถวาย ทักษณาทานแก่พราหมณ์ ๑๐๐ ท่านตามความฝันที่หมอดูพยากรณ์ แต่กระนั้นชะตากรรมก็เล่นตลก กับครอบครัวของบิดามารดาของท่านทันที หลังจากที่ท่านพระนาคคารชุนถือกำเนิดมาสู่โลก นั่นก็คือ

ทันทีที่พระนาคคารชุนคลอดออกมาสู่โลกแล้ว พวกหมอดู (astrologers) ก็ได้รับเชิญมา ทำนายทายทักเด็กทารกอรชุนนั้นให้บิดามารดาของท่านฟังว่า เด็กทารก (อรชุน) จะอายุสั้น คือ เสียชีวิตตั้งแต่อายุยังน้อยๆ แต่ก็มีทางสามารที่จะต่อชะตาชีวิต (life span) ของเด็กให้ขยายออกไปได้ ๗ ปี (๗ เดือน ๗ วัน) ถ้าทำทานอุทิศส่วนบุญส่วนกุศล (ให้เจ้ากรรมนายเวร) โดยนิมนต์/เชิญ พระภิกษุ ๑๐๐ รูป พราหมณ์ ๑๐๐ ท่าน และคนทั่วไปอีก ๑๐๐ คน มาฉันเลี้ยงอาหารที่บ้าน แล้วทำการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลซ้ำอีก ๒ ครั้ง และเมื่อพ้นช่วงชะตาชีวิตที่ต่อให้แล้วนั้นไป จะไม่สามารถทำอะไรได้อีกต่อไป นั่นก็คือ เด็กจะต้องตายเท่านั้นหลังจากอายุครบ ๗ ปี (๗ เดือน ๗ วัน) บิดามารดาของท่านจึงได้ทำพิธีต่อชะตาชีวิตของลูกชายตามที่พวกหมอดูแนะนำ

เมื่อเด็กชายอรชุนมีอายุมาจนจะครบ ๗ ปี (๗ เดือน ๗ วัน) บิดามารดาของเด็ก ไม่สามารถจะทนสภาพเจ็บปวดใจที่จะเห็นลูกชายของตนตายไปต่อหน้าต่อตาได้ จึงบอกให้คนรับใช้ คนหนึ่งซึ่งไว้วางใจได้พาเด็กชายอรชุนเดินทางไปที่อื่นๆ เสีย คนรับใช้พาเด็กอรชุนออกเดินทางจากบ้านไป และในระหว่างที่คนรับใช้กำลังพาเด็กชายอรชุนเดินไปอย่างไร้จุดหมายอยู่ในอินเดียใต้ นั้น เด็กชาย อรชุนก็เกิดเห็นภาพนิมิตพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร (Avalokitesvara) มาบอกให้เดินทางขึ้นเหนือไป ยังมหาวิทยาลัยนาลันทา (Nālandā) ซึ่งอยู่ในแคว้นมคธ ซึ่งคนรับใช้นั้นก็พาเด็กชายอรชุนผู้มีความตาย ก้าวเข้ามาใกล้ทุกขณะ เดินทางขึ้นไปทางเหนือจนกระทั่งถึงมหาวิทยาลัยนาลันทา และที่ มหาวิทยาลัยแห่งนี้เองเด็กชายอรชุนก็ได้พบพระสรานภัทร (Sarahabhadra) และพระราหุลภัทร (Rāhulabhadra)^{๑๖} ผู้มีชื่อเสียงและร่ำมนตร์ต่อชะตาชีวิต คือ

ครั้นเดินทางมาถึงมหาวิทยาลัยนาลันทา คนรับใช้ได้พาเด็กชายอรชุนไปพักอยู่ ณ ที่ แห่งหนึ่งในมหาวิทยาลัย และขณะพักอยู่นั้นไม่รู้จะทำอะไร ก็ยินสวดสารถายข้อความในคัมภีร์ สามเวทที่ตนแอบลักจำได้ พระสรานภัทรได้ยินเสียงสวดสารถายข้อความในคัมภีร์สามเวทของ เด็กชายอรชุน นึกชมเชยในเสียงสวดตั้งฟังชัด สนใจเดินเข้าไปหา และเมื่อเดินเข้าไปใกล้ก็ได้เห็น เด็กชายอรชุนนั้นยืนร้องให้อยู่กับชะตาชีวิตของตน ไม่อยากตาย จึงสอบถามดูว่า “ร้องให้ทำไม” เมื่อได้ฟังเรื่องราวของเด็กชายอรชุนทั้งหมดแล้วจึงให้เด็กนั้นบวชเป็นสามเณรอยู่ ณ ที่นั้น พร้อมกับแนะนำให้สามเณรอรชุนท่องพุทธมนตร์(พุทธมนต์) ชื่อว่า “อปริมิตายุร-ธารณิ” (มนต์

^{๑๖} อ้างใน K.Satchidananda Murty, *op.cit.*, p. 48.

^{๑๗} พระราหุลภัทรรูปนี้ นียว่าท่านเป็นอธิการบดีคนแรกของมหาวิทยาลัยนาลันทา และคนที่สองก็คือพระนาคคารชุนนี่เอง

อายุยืน) เพื่อต่อชะตาชีวิตของสามเนรนั้นให้มีอายุยืนยาวต่อไปอีก และต่อมาในวันเกิดอายุครบ ๘ ขวบของสามเนรอรชุน พระสราณภักทรก็นำสามเนรเข้าสู่การปฏิบัติข้อปฏิบัติมิตายุรสาธนะ ดังนั้น จึงเป็นอันว่าสามเนรอรชุนได้รับการช่วยต่อชะตาชีวิตที่หมอดูทำนายทายทักว่า “สั้น” ให้มีอายุยืนยาวต่อไปจนสิ้นอายุของท่านได้ด้วยประการฉะนี้

พระนาคราชุนเดิมทีแล้วมิได้มีชื่อเรียกว่า “นาคราชุน” ดังที่กล่าวมาบ้างแล้ว แต่ชื่อนี้เป็นนามิตตกนามที่เกิดแก่ท่าน เพราะเหตุแห่งลักษณะหรือคุณสมบัติของท่านบางอย่าง หลังจากที่ท่านบวชและศึกษาคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาแล้ว ชื่อที่เรียกขานท่านก่อนชื่อ “นาคราชุน” ก็คือชื่อว่า “อรชุน” ยังไม่มีคำว่า “นาค” นำหน้า

กล่าวกันว่า พระนาคราชุนเป็นบุคคลร่วมสมัย (contemporary) กับกษัตริย์แห่งราชวงศ์ศาคตวาหนะผู้ปกครองแคว้นอันธระแห่งอินเดียได้ระหว่างปี พ.ศ. ๖๔๓-๗๖๒^{๑๑๖} และเป็นพระสหายคนสนิทกับพระเจ้ายัชฌุศรี เคาตมิบุตร (king Yajñasrī Gautamīputra) กษัตริย์แห่งราชวงศ์ศาคตวาหนะในแคว้นอันธระแห่งอินเดียได้นั้น รัชสมัยการปกครองของกษัตริย์พระองค์นี้ตกอยู่ระหว่างปี พ.ศ. ๗๐๙-๗๓๙ มุซาชิ ตาชิกาวา (Musashi Tachikawa) กำหนดช่วงสมัยของพระนาคราชุนอยู่ประมาณปี พ.ศ. ๖๔๓-๗๔๓ หรือ ๖๙๓-๗๙๓ (ค.ศ. ๑๐๐-๒๐๐ หรือ ๑๕๐-๒๕๐)^{๑๑๗} ฮากาสุ ยูอิ (Hakaju Ui) นักปราชญ์ญี่ปุ่นอีกท่านหนึ่ง กล่าวว่า พระนาคราชุนเกิดและมรณภาพประมาณปี พ.ศ. ๖๕๖-๗๕๖ (ค.ศ. ๑๑๓-๒๑๓)^{๑๑๘} ตามตำนานเรื่องเล่าของชาวจีน พระนาคราชุนเกิดในปี พ.ศ. ๗๕๕ (ก่อน ค.ศ. ๒๑๒) และตามตำนานเรื่องเล่าของอริเบต ท่านเกิดในปี พ.ศ. ๑๐๒๕ (ก่อน ค.ศ. ๔๘๒) ขณะที่คัมภีร์มหายานบอกว่า ท่านเกิดหลังจากที่พระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว ๑๒๐๐^{๑๑๙}

ทัศนะเรื่องยุคสมัยของพระนาคราชุนมากนักปราชญ์ก็มากทัศนะ ซึ่งไม่ตรงกันสักทัศนะเดียว ทำให้งงและยิ่งสับสนยิ่งขึ้นว่ายุคสมัยของท่านเป็นช่วงใดกันแน่ ดังนั้น ถ้าจะให้สรุปทัศนะที่เป็นกลางก็อาจกำหนดยุคสมัยของพระนาคราชุนว่า ท่านน่าจะเกิดและมีชีวิตทำงานให้กับพระศาสนาอยู่ในช่วงระหว่างประมาณปีพ.ศ. ๖๔๓-๗๙๓ และไม่น่าจะเกินไปจนถึงปีพ.ศ. ๑๒๐๐ เช่นที่คัมภีร์มหายานกล่าวไว้

๒. การบวชและการศึกษา

ชีวประวัติด้านการบวชและการศึกษาของพระนาคราชุนดูออกจะขัดแย้งกันอยู่ ผู้เขียนพบว่ามีแหล่งข้อมูล ๒ แหล่งที่ให้ข้อมูลในเรื่องการศึกษาและการบวชของพระนาคราชุนขัดแย้งกัน^{๑๒๐} ขณะที่

^{๑๑๖} K.Satchidananda Murty. *op.cit.* p. 12.

^{๑๑๗} Musashi Tachikawa. *An Introduction to the Philosophy of Ngrjuna*. 1997. p. 1.

^{๑๑๘} อ้างใน K.Satchidananda Murty. *op.cit.* p. 16.

^{๑๑๙} อ้างใน *ibid.* p. 5.

^{๑๒๐} K.Venkata Ramanan. *Nāgārjuna's Philosophy as Presented in the Māhā Prajñāpāramitāsāstra*. Delhi : Motilal Banarsidass Publishers. 1988. pp. 25-26.

แหล่งข้อมูลทิเบต เช่น ท่านตารนาถ (Taranatha) และท่านบูสโตน (Bu-ston) เป็นต้น บอกว่า พระนาคารชุนบวชและศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทา แหล่งข้อมูลจีน เช่น ท่านกุมารจีพ (Kumarajiva) เป็นต้น บอกว่าท่านพระนาคารชุนมิได้บวชและศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทา

๒.๑ พระนาคารชุนบวชและศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทา

ประวัติการศึกษาของพระนาคารชุนเริ่มต้นขณะที่ท่านพักอยู่ใน (หอพักของ) มหาวิทยาลัยนาลันทา หลังจากที่ท่านได้บวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาแล้ว ทราบมาบ้างแล้วในหัวข้อก่อนว่า พระนาคารชุนบวชเป็นสามเณรตามคำแนะนำของพระสรานัททซึ่งเป็นอาจารย์คนแรกของท่าน เพื่อสะดวกในการท่องบ่นสาธยายพุทธมนต์ชื่อ “อปริมิตายุร-ธารณี” (มนต์อายุยืน) อันเป็นมนต์ระสำหรับท่องเพื่อต่อชะตาชีวิตของท่านที่จวนจะสิ้นอายุตามคำทำนายของหมอดู ซึ่งได้ทำนายไว้ตอนที่ท่านเกิดใหม่ๆ ให้มีอายุยืนยาวต่อไป ท่านบูสโตน (Bu-ston) นักบวชลามะชาวทิเบต กล่าวไว้ว่า สามเณรนาคารชุนศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาลันทากับพระสรานัททก่อน ต่อมาจึงมาศึกษาที่พระราหุลภัทร อธิการบดีมหาวิทยาลัยนาลันทา^{๓๓} เมื่อท่านบวชเป็นพระภิกษุแล้วก็ได้รับการไว้วางใจแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองดูแลนักศึกษาในมหาวิทยาลัย (Vergar of the congregation) และเป็นอธิการบดีบริหารกิจการของมหาวิทยาลัยต่อจากอาจารย์ของท่าน คือ พระราหุลภัทร

การที่พระราหุลภัทรบวชท่านพระนาคารชุนเข้ามาในพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อวงการพระพุทธศาสนาในหายน เพราะท่านกลายเป็นศิษย์เก่าของมหาวิทยาลัยนาลันทา ที่มีชื่อเสียงมาก ๆ เป็นนักตรรกศาสตร์ผู้มีชื่อเสียงอยู่ในระดับแนวหน้า และเป็นนักปรัชญาพุทธฝ่ายมหายาน ผู้สถาปนาก่อตั้งสำนักพุทธปรัชญามายมิกะ (Mādhyamika) หรือศูนยวาท (Sūnyavāda) ขึ้นในฝ่ายมหายานในดินแดนของประเทศอินเดียตอนเหนือ สำนักพุทธปรัชญาที่ท่านสถาปนาก่อตั้งขึ้นนี้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่นักปรัชญาพุทธทั่วไปจนกระทั่งถึงปัจจุบัน เพราะท่านมีความรู้ดีทั้งในสาขาพุทธศาสตร์ (เถรวาทและมหายาน) และศาสตร์ทางโลกอื่นๆ ที่ได้เรียนรู้มาในมหาวิทยาลัยนาลันทา

ค่อนข้างแน่นอนว่า พระนาคารชุนยังมิได้รับการศึกษา **พราหมณ์วิทยา** ประจำตระกูลพราหมณ์ของบิดาท่านอย่างเป็นทางการเลย แม้จะจริงที่ว่าท่านบวชเป็นสามเณรในพระพุทธศาสนาเมื่ออายุ ๗ ขวบกว่าๆ^{๓๔} แต่ก็เป็นเวลาที่ยังบิดามารดาของท่านวิตกกังวลอยู่กับการจะตายจากไปของลูกชายเมื่ออายุครบ ๗ ปี (๗ เดือน ๗ วัน) เสียมากกว่าที่จะจัดการให้เด็กชายอรชุนได้รับการศึกษาอย่างเป็นระบบ

แต่ก็มีคำกล่าวที่ว่า เด็กชายอรชุนในตอนอายุก่อนวัย ๗ ขวบ เป็นเด็กฉลาด ได้ยินพวกพราหมณ์ที่ท่องบ่นสาธยายคัมภีร์พระเวททั้ง ๔ คือ ดุคเวท ยชुरเวท สามเวท และอถรรพเวทกัน

^{๓๓} Ibid. p. 41.

^{๓๔} คนในวรรณะพราหมณ์ โดยทั่วไปๆ แล้ว นิยมให้บุตรของตนเริ่มต้นการศึกษา เมื่อบุตรมีอายุได้ ๗ ขวบ ซึ่งจะเริ่มด้วยการทำพิธีอุปนยนะสวมสายบังสุกุลไว้ที่ (คล้ายคล้ายสายสิญจน์ แต่คล้ายมากเส้นกว่าและเหนียวกว่า) ไว้ที่ขาคางเขินแล้ว มุ่งมั่นกับการสวดยังสระของพระภิกษุสามเณร เมื่อทำพิธีอุปนยนะแล้ว ชีวิตการเป็นนักศึกษาก็เริ่มต้น มีสิทธิ์จะศึกษาและท่องคัมภีร์พระเวท

ซึ่งแต่ละคัมภีร์นั้นประกอบด้วยคาถา ๕๐,๐๐๐ คาถา และแต่ละคาถาก็มีคำ ๓๒ พยางค์ ได้ลักท่องจำคาถาและความหมายของคัมภีร์เหล่านั้นที่ได้ยินจนชำนาญ^{๔๙} ดังนั้น จึงเป็นการกล่าวถูกต้องที่ว่า ประวัติการศึกษาที่เป็นระบบของพระนาคารชุนเริ่มต้นขณะที่ท่านพักอยู่ใน (หอพักของ) มหาวิทยาลัยนาถันหา เมื่อได้บวชเข้ามาเป็นสามเณรแล้ว

กล่าวกันว่า หลังจากมีอายุครบ ๘ ปีบริบูรณ์แล้ว^{๕๐} ตามเนรอรชุนได้อุทิศตนปีแล้วปีเล่า ให้ความสำคัญกับพุทธศาสตร์และศาสตร์อื่นๆ อย่างแข็งขันและเรียนรู้ทุกอย่างได้อย่างรวดเร็ว คือตามเนรเรียนรู้พระไตรปิฎกทั้งของฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายานจนเก่งและเชี่ยวชาญ (excelled) ในทุกสาขาของพุทธศาสตร์ นี่เป็นส่วนของพุทธศาสตร์ที่ท่านศึกษา ซึ่งทำให้ท่านประสบความสำเร็จอย่างสูงในฐานะเป็น “นักปรัชญาฝ่ายพุทธศาสนามหายาน” มีกล่าวไว้ด้วยว่า ตามเนรอรชุนใช้เวลาศึกษาพระไตรปิฎกทั้งหมดอยู่เพียง ๕๐ วันเท่านั้นก็จบ และมีความรู้แตกฉานเชี่ยวชาญในพุทธปรัชญา

นอกจากนี้ พระนาคารชุนก็ยังได้เรียนรู้ศาสตร์อื่นๆ ที่มีสอนอยู่ในมหาวิทยาลัยนาถันหาอีกจนมีความรู้ประสบความสำเร็จอย่างสูง (zenith) ในศาสตร์ ๕ ศาสตร์^{๕๑} คือ

- ๑) **ตรรกศาสตร์** คือ ประสบความสำเร็จอย่างเยี่ยมยอดในฐานะเป็น “นักตรรกวิทยา” (logician) ผู้ยิ่งใหญ่
- ๒) **เภสัชศาสตร์** คือ ประสบความสำเร็จอย่างเยี่ยมยอดในฐานะเป็น “เภสัชกร” (chemist)
- ๓) **เคมีศาสตร์** คือ ประสบความสำเร็จอย่างเยี่ยมยอดในฐานะเป็น “นักเล่นแร่แปรธาตุ” (alchemist)
- ๔) **บริหารศาสตร์** คือ ประสบความสำเร็จอย่างเยี่ยมยอดในฐานะเป็น “นักบริหาร” (administrator) คือ เป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาถันหา
- ๕) **แพทยศาสตร์** คือ ประสบความสำเร็จอย่างเยี่ยมยอดในฐานะเป็น “แพทย์” (physician) ผู้เชี่ยวชาญ

และยังมีความรู้ในเรื่องโหราศาสตร์ (astronomy), ดาราศาสตร์ (astronomy) ชีววิทยา (biology) ภูมิศาสตร์และโลกาภยศาสตร์ต่างๆ (mundane sciences) ด้วย

การที่ท่านพระนาคารชุนมีความรู้แตกฉานในพระไตรปิฎก คือมีความรู้แตกฉานในพุทธปรัชญาอย่างหาตัวจับได้ในสมัยนั้นนั่นเอง และเป็นผู้มีความรู้ดีในศาสตร์แขนงอื่นๆ อีก โดยเฉพาะแล้วก็คือตรรกศาสตร์ ซึ่งเป็นหลักของการหาเหตุผล ใช้เหตุผล และการได้วาทะแบบวิภาหวิธี ทำให้พวกพราหมณ์ทั้งหลายพากันหวาดกลัววาทะของท่านมาก

^{๔๙} M. Walleser. *op.cit.* p. 27.

^{๕๐} Georg Feuerstein. *op.cit.* at <http://www.yrec.org/nagarjuna.html>.

^{๕๑} M. Walleser. *op.cit.* p. 4, ที่ระบุศาสตร์ ๕ อย่างนี้ชัดเจน, ดูใน Georg Feuerstein. *op.cit.*, at <http://www.yrec.org/nagarjuna.html>.

กล่าวกันว่า ขณะมีอายุเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น ท่านนาคคารชุนประสบความสำเร็จมีชื่อเสียงโด่งดังขจรขยายไปทั่วในเรื่องความรู้และความสามารถทางการศึกษา อันนี้บ่งบอกเป็นนัยว่า ท่านอาจสำเร็จการศึกษาในมหาวิทยาลัยนาถันทาเมื่อท่านมีอายุเพียง ๒๐ ปีเท่านั้น ถ้าเป็นจริงอย่างที่สันนิษฐานนี้ก็เป็นไปได้ว่า ท่านคงจะบวชเป็นพระภิกษุหลังจากที่จบการศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว

เดิมทีแล้วพระนาคคารชุน บวชเป็นสามเณรที่นาถันทาในสังกัดนิกายสรวาสติวาท (Sarvāstivādin sect) ของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท^{๑๗๖} โดยมีท่านพระสราหนภัทรหรือราหุลภัทรเป็นอาจารย์ (อุปัชฌาย์) ก่อนที่ท่านจะเปลี่ยนแนวคิดและก่อตั้งพระพุทธศาสนานิกายมาธยมิกะหรือศูนยวาท ซึ่งสังกัดในฝ่ายมหายานหลังสำเร็จการศึกษาแล้ว กล่าวกันว่าท่านไม่พอใจหลักคำสอนของฝ่ายเถรวาท ดังนั้นเมื่อได้พบพระผู้เฒ่ารูปหนึ่งแถบภูเขาหิมาลัย ท่านก็ได้รับมหายานศาสตร์จากท่าน และก็กลายเป็นพระมหายานตั้งแต่นั้นมา

๒.๒ พระนาคคารชุนมิได้บวชและศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาถันทา

จากแหล่งข้อมูลจีน ไม่อาจรู้ได้ว่าพระนาคคารชุนศึกษาที่ไหน แต่ที่แน่ๆ ก็คือ ท่านมิได้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยนาถันทา แต่แหล่งข้อมูลเดียวกันนี้ก็บอกไว้ว่า ตั้งแต่วัยเด็ก (childhood) พระนาคคารชุนเริ่มได้รับการศึกษาเรียนรู้คัมภีร์พระเวท (the Vedas) และศาสตร์ต่างๆ (zstras) ในส่วนของคัมภีร์พระเวท ท่านเรียนรู้มิใช่เฉพาะแต่การท่องจำเท่านั้นแต่ยังเรียนรู้ความหมายของคัมภีร์เหล่านั้นอย่างทะลุปรุโปร่ง ช่าของ และเรียนรอบรู้ลึกในศาสตร์ทางโลกต่างๆ (secular sciences) กล่าวกันว่า ด้วยอายุเพียง ๒๐ ปีเท่านั้นหนุ่มอรชุน (ชื่อดั้งเดิมของพระนาคคารชุนก่อนบวช) ก็สำเร็จการศึกษาในศาสตร์ทางธรรมและศาสตร์ทางโลก และกลายเป็น “ผู้มีชื่อเสียงก้องโลก” (world-famous) ในด้านความเป็นผู้ทรงความรู้แตกฉานเรียนของเขา

ท่านพระกุมารชีวะ^{๑๗๗} ให้ข้อมูลว่า หลังจากจบการศึกษาแล้วหนุ่มนาคคารชุนให้รู้สึกเบื่อหน่ายกับชีวิตที่อยู่กับตำราและการท่องจำ คิดแสวงหาการผจญภัยและตื่นเต้น จึงเรียนรู้มายาศาสตร์ (magic) เมื่อเรียนรู้แล้วก็คิดนึกผิด เมื่อกิเลสตัณหาในวัยหนุ่มของตนรุมเร้า จึงใช้ความรู้ในมายาศาสตร์แอบซ่อนตัวเข้าไปในวังหลวง แล้วล่องลงเหล่าสตรีชาววังมีเพศสัมพันธ์กับพวกเธอ จนวันหนึ่งถูกพวกทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ในวังหลวงจับกุมได้ เหตุการณ์นี้ก่อให้เกิดความคิดที่ถูกต้องในใจเขาอย่างฉับพลัน รู้ความจริงว่าสาเหตุของทุกขนี้มาจากกิเลสตัณหาของเขา คิดปฏิญาณในใจว่า ถ้าเขาหนีรอดไปได้จะออกบวชเป็นพระภิกษุ แต่ก็โชคดีเขาหลบหนีตายออกมาได้อย่างปฏิหารีย์ ขณะพวกทหารยามกำลังจับกุมตัวเขาอยู่ เมื่อหนีรอดมาได้เขาก็เข้าไปหาพระภิกษุสงฆ์ในนิกายสรวาสติวาท ขอบวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาตามที่ปฏิญาณไว้

เมื่อบวชแล้ว พระนาคคารชุนก็ได้เริ่มศึกษาเล่าเรียนคัมภีร์พระไตรปิฎกทางพระพุทธศาสนาของนิกายสรวาสติวาทที่มีอยู่ทั้งหมดจนจบสิ้นภายในระยะเวลา ๓ เดือน (๙๐ วัน) แต่ท่านก็ไม่พอใจกับความรู้ที่ได้จากคัมภีร์ทางศาสนาเหล่านั้น จึงออกท่องเที่ยวแสวงหาคัมภีร์อื่นๆ ไปตามที่ต่างๆ

^{๑๗๖} Ibid., p. 17.

^{๑๗๗} อ้างใน K.Venkata Ramanan, op.cit. p. 26 และใน K.Satchidananda Murty, op.cit. p. 49.

จนไปถึงแถบเทือกเขาหิมาลัย และ ณ ที่นี้ ท่านได้พบกับพระภิกษุผู้เฒ่ารูปหนึ่ง (an old bhiksu) เป็นภิกษุในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานและได้มอบตัวเป็นศิษย์ กลายเป็นพระภิกษุในฝ่ายมหายาน ศึกษาคัมภีร์มหายานบางคัมภีร์กับพระภิกษุผู้เฒ่ารูปนี้ ท่านพระนาคราชชื่นใจคุณค่าและชอบคัมภีร์ที่เรียนรู้เหล่านี้มาก

แต่กระนั้นก็ตาม แม้ว่าท่านจะเข้าใจความหมายอันลุ่มลึก (profound significance) ของคัมภีร์มหายานที่เรียนกับพระอาจารย์ผู้เฒ่าของท่านนั้น แต่ก็ไม่สามารถจะเจาะแทงทะลุสารัตถะ (essence) ของคัมภีร์เหล่านั้นได้อย่างทะลุปรุโปร่งได้ ดังนั้นท่านพระนาคราชจึงออกเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วอินเดียเพื่อค้นหาคัมภีร์อื่นๆ ซึ่งจะให้ความรู้และความเข้าใจอันเต็มเปี่ยมในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาให้แก่ท่านได้ แต่ก็ยังไม่พบสักที

ในช่วงออกเดินทางท่องเที่ยวไปทั่วอินเดียนั้นพระนาคราชได้อภิปรายและร่วมอภิปรายโต้เถียง (debate) กับนักปราชญ์ท่านผู้รู้ต่างๆ มากมาย ทั้งที่เป็นชาวพุทธ (Buddhists) และที่มีใช้ชาวพุทธ (non-Buddhists) จึงได้พบตัวท่านเองว่า “ไม่มีคู่ต่อกรท่านได้อาจเอาชนะได้” (Invincible) เพราะเหตุเป็นดังนี้และเพราะท่านศึกษาหาความรู้ทุกอย่างที่มีและที่พบบพบ จึงทำให้รู้สึกว่าคุณท่านเป็นผู้ทรงความรู้ (แทบ) ทุกอย่าง (omniscient) ซึ่งสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ท่านมาก

พระนาคราชเป็นผู้มีใจชอบวิเคราะห์วิจารณ์และแสวงหาเหตุผลในทุกๆ เรื่อง ท่านได้นำเอาวิธีการวิเคราะห์วิจารณ์และหาเหตุผลนั้นมาใช้กับคัมภีร์มหายาน ถึงแม้ว่าตรรกศาสตร์จะเป็นเรื่องลุ่มลึกก็ตาม ท่านมีเหตุผลว่าตัวคัมภีร์มหายานนั้นๆ มิได้พิสูจน์สิ่งที่มันสอน สิ่งที่อธิบายด้วยเหตุผลไม่ได้ ไม่อาจเป็นความจริงโดยสมบูรณ์ได้ (complete truth) ทั้งประจวบกับการวิพากษ์วิจารณ์หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาบางหลัก โดยนักปรัชญาออกศาสนาหลายท่านที่มีใช้เป็นชาวพุทธ ปรากรม์แรงโน้มถ่วงจิตใจให้ท่านเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา อันนำไปสู่การไม่ยอมถือพระพุทธเจ้าว่าเป็น “บรมครู” (Master) อีกต่อไป ถึงกับประกาศว่า “ฉันไม่มีบรมครู”^{๖๖} ตัดสินใจเริ่มประกาศหลักปรัชญาหรือหลักธรรมคำสอนแนวใหม่ และสถาปนาก่อตั้งองค์กรสงฆ์ใหม่ (a new monastic order) ที่มีกฎเกณฑ์และรูปแบบเครื่องแต่งกายเป็นของตนเอง และได้ปรับปรุงแก้ไขหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาให้เข้มข้นขึ้น ทำให้หลักธรรมคำสอนนั้นลุ่มลึกไปในแนวตรรกศาสตร์

ณ ตรงจุดนี้เอง พญานาคราช (Mahānāga) ผู้เชื่อกันในหมู่ชาวมหายานว่าเป็นพระโพธิสัตว์ ได้ประสบพบเห็นพฤติกรรมของท่านพระนาคราช เลื่อมใสศรัทธาในตัวท่าน และด้วยจิตเมตตากรุณา (compassion) จึงพาท่านไปยังวังพญานาคใต้บาดาลมหาสมุทร และได้แสดงให้เห็นภาชนะบรรจุสิ่งของล้ำค่า ๗ ภาชนะ (seven precious receptacles) ในห้องพระโรง (the palace hall) ในภาชนะทั้ง ๗ นั้น เก็บรักษาพระสูตร (Sūtras) อันล้ำลึกที่บรรจุหลักธรรมคำสอนอันแสนอัศจรรย์ต่างๆ ไว้มากมาย พญานาคราชได้เปิดภาชนะที่บรรจุคัมภีร์นั้นและได้หยิบไปปล่อยสูตรทั้งหลาย

^{๖๖} อ้างใน *ibid.* p. 50.

(the Vaipulya Sūtras) ซึ่งเป็นพระสูตรของฝ่ายมหายานทั้งหมด^{๑๑} มอบให้แก่ท่านพระนาคารชุน ซึ่งท่านได้ใช้เวลาอ่านศึกษาอยู่ถึง ๙๐ วัน เมื่อได้อ่านศึกษาอย่างละเอียดก็ปรากฏว่า พระนาคารชุน เข้าใจแทงตลอดอย่างทะลุปรุโปร่งเข้าไปในสารัตถะ (essence) ของพระสูตรเหล่านั้น และได้ประโยชน์อันแท้จริงจากการเข้าใจความหมายที่เป็นแบบเดียวกัน (the uniform meaning) ของ คัมภีร์ทั้งหมด ด้วยภาวะดังนี้จึงทำให้ท่านได้สมาธิ กิเลสตัดงาต่างๆ ในจิตท่านสงบนิ่ง ทำให้ท่าน ไม่เพียงเข้าใจทางแห่งการเป็นพระพุทธเจ้าเท่านั้น แต่ยังคงกลายเป็นพระโพธิสัตว์อีกด้วย

ตอนจะกลับสู่ดินแดนมนุษย์ ท่านพระนาคารชุนได้หยิบเอาคัมภีร์มหายานส่วนหนึ่งที่ เก็บรักษาอยู่ในวังพญานาคที่เรียกชื่อว่า “ปรัชญาปารมิตาสูต” จากทรัพย์สมบัติอันจะคักดวงได้ อย่างไม่มีวันหมดของพระสูตรต่างๆ ในวังพญานาคนั้นนำกลับมาสู่ดินแดนอินเดียได้ โดยความ ยินยอมของพญานาคราช ท่านได้ใช้เวลาอ่านศึกษาคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตนั้นซ้ำอีกถึง ๑๐ เทียว และได้ใช้ความรู้ต่างๆ ที่ได้จากพระสูตรนี้ไปประกาศเผยแผ่หลักปรัชญาหรือหลักศาสนาให้กว้างไกล ใช้ในการอภิปรายโต้ว่าที่กับนักปรัชญาที่มีชื่อเสียงพุทธต่างๆ ให้อยอมสยบ ใช้สอนลูกศิษย์มากมาย นับเป็นจำนวนมิได้และยังใช้เขียนคัมภีร์ขึ้นอีกหลายคัมภีร์ด้วย

๓. เหตุที่ได้สมัญญานามว่า “นาคารชุน”

คำว่า “นาคารชุน” มาจากคำสันสกฤต ๒ คำ คือ นาคะ (นาค) + อรชุน (อรชุน หรือพระเอก) ซึ่งอาจแปลว่า “อรชุนหรือพระเอกของพญานาค” หรือ “อรชุนหรือพระเอกในหมู่ พญานาค” คำนี้เป็นคำเนนิตตกตนามเรียกชื่อท่านพระนาคารชุนที่เกิดมีมาที่หลังชื่อตัวท่านเองว่า “อรชุน” อันสืบเนื่องมาจากคุณสมบัติพิเศษของท่านที่สามารถติดต่อสัมพันธ์กับพญานาค (nāgas) ในเมืองบาดาลแห่งนาคพิภพได้ ดังมีตำนานเล่าว่า

กล่าวตามแหล่งข้อมูลิเบตว่า พระนาคารชุน เมื่อเรียนจบในมหาวิทยาลัยนาลันทาแล้ว ท่านก็ได้ใช้ความรู้ความสามารถในด้านพระพุทธศาสนาและศาสตร์ต่างๆ ที่เรียนรู้มาได้แย่งหลักธรรม คำสอนของลัทธิพราหมณ์ และสอนธรรมะให้ความรู้แก่พระนักศึกษาในมหาวิทยาลัยนาลันทา แต่กระนั้นก็เคยมีพญานาค (nāgas) จำแลงกายเป็นเด็กหนุ่มขึ้นมายังโลกมนุษย์ มาร่วมฟัง ธรรมเทศนาของท่าน การมาร่วมฟังธรรมหลายหนหลายครั้ง ทำให้พญานาคประทับใจในตัวท่าน พระนาคารชุนและออกปากนิมนต์ให้ท่านลงไปโปรดพญานาคในเมืองใต้บาดาลมหาสมุทรแห่ง นาคพิภพบ้าง ซึ่งท่านพระนาคารชุนก็ได้รับนิมนต์และลงไปอยู่ที่เมืองนาคพิภพเป็นเวลา ๓ เดือน พญานาคประทับใจและเลื่อมใสในธรรมเทศนาของท่าน อยากให้ท่านพักอยู่ที่เมืองนาคพิภพเป็นการ ถาวรเลย แต่ท่านพระนาคารชุนก็ปฏิเสธไปว่าท่านต้องเผยแผ่พระศาสนาแก่ผู้คนในชมพูทวีป

^{๑๑} คำว่า “ไบปุลยสูตร” หมายถึง พระสูตรของฝ่ายมหายานทั้งหมด ส่วนหนึ่งพระนาคารชุนได้โดยศึกษามาบ้างแล้วจากอาจารย์ ที่เป็นพระภิกษุผู้เฒ่าที่พบในแถบเทือกเขาคิมาลัย แต่ก็มีพระสูตรใหม่ๆ ที่ท่านพบในวังพญานาค ส่วนหนึ่งก็คือพระสูตรต่างๆ ที่เรียกว่า ปรัชญาปารมิตาสูต เรื่องราวชีวิตทั้งหมดของพระนาคารชุนพูดถึงการได้ปรัชญาปารมิตาสูตมาจากพญานาค อัน ทำให้ท่านพอใจในทุกสิ่งและแสวงหาหิมกวีใดๆ อีกต่อไป และอุทิศชีวิตตลอดชีวิตของท่านให้กับการสอนและประกาศความจริง อันอุดมลึกที่ได้อีกจากคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตเหล่านั้น

แต่กระนั้นแม้เมื่อกลับไปยังโลกมนุษย์แล้ว ท่านก็สัญญาว่าจะกลับมาเยี่ยมมาโปรดพวกเขาอีกเป็นครั้งเป็นคราว แล้วพระนาคารชุนก็กลับขึ้นไปยังโลกมนุษย์พร้อมกับนำเอาของขวัญราคาแพง อัญมณีมีค่าสูง และคัมภีร์ทางศาสนาชื่อ “นาคสาหสริกา” (Nagasāhasrikā) มากับท่านด้วย เนื่องจากท่านพระนาคารชุนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพวกนาคและเมืองนาคอย่างนี้ ท่านจึงได้รับสมัญญานามว่า “นาคารชุน” ซึ่งหมายถึง “พระอรชุนของพวกนาค”

อีกตำนานหนึ่งแสดงว่าพระนาคารชุนมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพวกนาค โดยการไปนำเอาคัมภีร์อันทรงคุณค่ากลับคืนมาจากพวกนาค ซึ่งเป็นเหตุให้ท่านได้รับสมัญญานามว่า “นาคารชุน” มีตำนานเล่าไว้ ดังนี้

มีโยคีตนหนึ่งอันพวกพระนักศึกษามหาวิทยาลัยวชิรมติลา (มหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงของประเทศอินเดียโบราณอีกแห่งหนึ่ง) ทำให้กริ้วโกรธเพราะเหตุบางอย่าง จึงบันดาลฤทธิ์ทำให้เกิดไฟติดไหม้มหาวิทยาลัยวชิรมติลาขึ้น และควันไฟที่ไหม้ขึ้นไปทำให้พญานาคราชชื่อมุจลินท์ (Mucilinda) ซึ่งเป็นผู้ปกครองเผ่าพันธุ์นาคอยู่ใต้เมืองบาดาลแห่งนาคพิภพ เกิดเจ็บป่วยขึ้นมาอย่างแสนสาหัส เสียงเรียกร้องหาแพทย์ผู้ทรงความรู้เยี่ยมยอดมารักษาดังไปทั่ว พระนาคารชุนผู้ไม่เพียงเป็นนักปรัชญา นักตรรกวิทยา และนักบริหารที่เยี่ยมยอดเท่านั้น แต่ยังเป็นแพทย์ผู้เชี่ยวชาญโรคอีกด้วย ทราบข่าวจึงได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับพวกนาค โดยท่านได้ใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญทางการแพทย์ ช่วยรักษาอาการเจ็บป่วยของพญานาคราชมุจลินท์ให้หายไประยะหนึ่งและมีประสิทธิภาพ

พระนาคารชุนกับนาค

พญานาคราชมีความกตัญญูคิดจะตอบแทนบุญคุณท่าน จึงมอบถวายคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรส่วนใหญ่ให้ท่านไปชุดหนึ่ง นับว่าคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรนี้ ท่านพญานาคราชได้รับมอบมาจากพระอานนท์พุทธอนุชาขึ้นมาแล้ว ท่านพระสิทธิบาทผู้มีอิทธิฤทธิ์ เมื่อได้คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรนั้นก็สนใจศึกษาอย่างกระตือรือร้นโดยตลอด แต่ก็พบว่ามีส่วนขาดหายไป พญามุจลินทร์นาคราชให้มาไม่ครบ จึงหายตัวไปด้วยพลังฤทธิ์ไปปรากฏตัวยังนาคพิภพใต้บาดาลมหาสมุทร ทวงถามเอาส่วนที่ขาดหายไปของคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรจากพญานาคราช แล้วนำเอากลับคืนมายังโลกมนุษย์ เนื่องจากอำนาจฤทธิ์เดชที่พระนาคารชุนสามารถเอาคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรกลับคืนมาจากพวกนาคได้ดังนี้ ท่านจึงได้รับสมัญญานามว่า “นาคารชุน” ซึ่งหมายถึง “พระ

อรชุนหรือพระเอกในหมู่พวกนาค”

เกี่ยวกับการได้คัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตกรทั้งหลายมาจากพวกนาค ท่านพระกุมารชีพ (Kumārājīva) ซึ่งเป็นผู้นำด้านแหล่งข้อมูลจีน^{๓๕} ก็ได้พูดไว้ว่าพญานาคราชซึ่งเลื่อมใสศรัทธาในการ

^{๓๕} K.Venkata Ramanan, op.cit. p. 27.

ประกาศหลักศาสนาของพระนาคารชุน ได้พาท่านไปยังวังพญานาคได้มหาสมุทรและได้เปิดห้องเก็บสมบัติล้ำค่า ๗ ประการ (Saptaranakośa) และได้เปิดภาชนะบรรจุสมบัติล้ำค่านั้น เลือกคัมภีร์ไวปุลยสูตร ซึ่งเป็นคำเรียกพระสูตรของฝ่ายมหายานทั้งหมด ให้แก่พระนาคารชุนได้ย้านศึกษา โดยการได้อ่านคัมภีร์เหล่านี้ ท่านพระนาคารชุนเข้าใจความหมายของคัมภีร์ทั้งหมดอย่างทะลุปรุโปร่ง และลุ่มลึก ซึ่งทำให้ความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมมหายานของท่านเต็มสมบูรณ์ และเมื่อจะกลับขึ้นไปยังดินแดนมนุษย์ท่านได้นำคัมภีร์ส่วนหนึ่ง คือ ปรัชญาปารมิตาสูตร จากคัมภีร์ไวปุลยสูตรนั้นมาจากเมืองนาคได้มหาสมุทรด้วย

คำว่า “อรชุน” รู้จักกันดีว่าเป็นชื่อของพระเอกผู้ยิ่งใหญ่แห่งราชวงศ์ปาณฑพในคัมภีร์มหากาพย์มหาภารตะหรือในคัมภีร์ภควัทคีตาของศาสนาฮินดู ผู้ต่อสู้กับพลังความมืดบอดเคียดแค้นของพระกฤษณะนำมาใช้ ณ ที่นี้ ในลักษณะเป็นคำเชิงเปรียบเทียบกับความสามารถและความกล้าหาญของพระนาคารชุน เฉากเช่นอรชุนในคัมภีร์มหากาพย์มหาภารตะหรือในคัมภีร์ภควัทคีตาที่ว่า อรชุนกษัตริย์ชาตินักรบผู้กล้าหาญไม่ล้าดกตัว สู้รบกับพวกญาติๆ ของตน เพื่อกอบกู้ระเบียบทางศีลธรรมให้กลับคืนมาสู่โลกตามคำแนะนำของพระกฤษณะในตอนนั้นอันใด ท่านพระนาคารชุนในที่นี้ก็เช่นกัน โดยการได้ไปยังเมืองนาคได้บาดาล และนำเอาคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตรอันทรคุณค่ามากกลับคืนมายังโลกมนุษย์จากพวกนาคอีกครั้ง ก็ได้แสดงถึงความสามารถและความกล้าหาญของท่านคล้ายๆ กันนั่นเอง

ตามตำนานเรื่องเล่าโบราณเชื่อว่า พวกนาคเป็น “ผู้คุ้มครองเก็บรักษาทรัพย์สมบัติทั้งหลาย” (guardians of treasures) รวมทั้งทรัพย์สมบัติทางจิตวิญญาณต่างๆ (spiritual treasures) ด้วย

เค. สัตตจิตานันตะ มูร์ตี (K.Satchidananda Murty) ได้ให้เหตุผลตำนานเรื่องการนำคัมภีร์มาจากเมืองนาคได้มหาสมุทรของพระนาคารชุนไว้ ๒ ประการ ดังนี้^{๑๑}

๑. พระนาคารชุนเป็นอาจารย์ผู้ยิ่งใหญ่ท่านแรกที่ยอมรับความน่าเชื่อถือ (authority) ของคัมภีร์ไวปุลยสูตร ซึ่งมีคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตรรวมเป็นส่วนหนึ่งอยู่ด้วย ท่านสร้างระบบปรัชญาของตนอยู่บนพื้นฐานของคัมภีร์นี้ และเพื่อที่จะพิสูจน์ความน่าเชื่อถือได้ของคัมภีร์ และเพื่อจะอธิบายแหล่งที่เกิดเมื่อเร็วๆ นี้ของคัมภีร์ ตำนานจึงถูกผูกเรื่องขึ้นเล่ากันแพร่กระจายไปทั่วว่า แม้คัมภีร์เหล่านั้นจะเป็นพระพุทธรูปแต่ก็ถูกปิดบังซ่อนเร้นไว้โดยพวกนาค เมื่อเวลาเหมาะสมสำหรับการประกาศเผยแผ่หลักธรรมคำสอนมาถึง มันก็ถูกเปิดเผยให้มนุษยชาติได้รับรู้โดยท่านพระนาคารชุน ผู้พบว่าเป็นผู้รับมอบคัมภีร์มาจากพวกนาคและเปิดเผยหลักธรรมที่เหมาะสมให้มนุษยชาติได้รับรู้

๒. พวกนาคอาจคือคนที่พูดภาษาปรากฤต ซึ่งอาศัยอยู่ทางบางส่วนของอินเดียใต้ (ทักซิณณาปะละ) คนเหล่านี้มีนาค (the serpent) เป็นสิ่งเคารพบูชา (totem) และเป็นผู้ทำให้เกิดวรรณคดีประเภทปรัชญาปารมิตาสูตรที่เขียนเป็นภาษาปรากฤตขึ้น ซึ่งต่อมาได้ถูกปริวรรตให้เป็นภาษาสันสกฤต วรรณคดีนี้เชื่อกันว่าถูกเขียนขึ้นโดยผู้ถือลัทธิบูชา นาค (worshippers of serpents) และพระแม่เจ้า (mother-goddess) พวกนาคเป็นบุคคลที่รู้จักกันดีทีเดียว เพราะมีบทบาทมิใช่เล็กน้อยในประวัติศาสตร์

^{๑๑} K.Satchidananda Murty, *op.cit.*, p. 52-53.

อินเดีย^{๓๓} ตำนานพัฒนาไปอีกชั้นหนึ่งว่า คัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ของพวกเขาถูกเก็บรักษาและสืบถ่ายทอดมาโดยพวกนาค

๔. เกียรติประวัติในฐานะเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาลันทา

เกียรติประวัติอันยิ่งใหญ่ในชีวิตประวัติของพระนาคารชุนในฐานะเป็น “นักบริหาร” ก็คือการได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาลันทา อันถือว่าเป็นมหาวิทยาลัยทางพระพุทธศาสนาที่ยิ่งใหญ่แห่งแรกของโลก พระนาคารชุนดำรงตำแหน่งเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาลันทาคนที่ ๒ มิใช่คนที่ ๑๓ ต่อจากราหุลภัทรอาจารย์ของท่านที่มรณภาพไป^{๓๔} อธิการบดีของมหาวิทยาลัยคนที่ ๓ และ ๔ ต่อจากท่านไปตามลำดับก็คือ พระกปิมลละ (Kapimāla) และ พระอารยเทพ (Āryadeva) ซึ่งทั้ง ๒ โดยเฉพาะท่านพระอารยเทพเป็นลูกศิษย์ของพระนาคารชุน

การเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัยมิใช่บริหารกิจการภายในของมหาวิทยาลัยเท่านั้น ยังต้องควบคุมดูแลอาคารสถานที่ทำการ (executive buildings) ของมหาวิทยาลัยและวิหารที่เป็นหอพักมหาวิทยาลัย (monastic schools at Nalanda) ซึ่งเป็นอาณานิคมของมหาวิทยาลัย (its colony) ด้วย แม้จะเป็นงานที่หนัก แต่ท่านพระนาคารชุนก็บริหารงานของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปด้วยดีและเจริญรุ่งเรือง และพร้อมกันนี้ท่านก็ได้ตั้งสำนักพุทธปรัชญานิกายมหายานิกะหรือสุนยวาท ซึ่งอาจารย์ของท่าน คือ พระสรานภัทรได้เริ่มอธิบายแนวคิดคร่าวๆ (sketch) ไว้บ้างแล้ว ท่านได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่สำนักพุทธปรัชญานิกายนี้อย่างมาก และทำให้นิกายพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายานเจริญรุ่งเรืองเป็นที่รู้จักกันในยุคของท่านด้วย

แม้ว่าพระนาคารชุนจะเป็นหัวหน้านิกายมหายานมหายานิกะที่กำลังแพร่หลายไปตอนนั้น แต่ท่านก็ยังประสบปัญหาเกี่ยวกับความยังคงเจริญรุ่งเรืองหรือความคงสภาพดีของเหล่าพระภิกษุสงฆ์ของฝ่ายหินยานหรือเถรวาท (สรวาลติวาท?) อยู่บ้าง ท่านได้นำเสนอสถูปพระวินัยที่เข้มงวดในคณะสงฆ์นิกายของท่าน และได้ขับไล่พระภิกษุซึ่งมีศีลธรรมมัวหมองออกไปจากนิกายของท่านถึง ๘๐๐ รูป การทำวิธีนี้ทำให้ตัวท่านกลายเป็นหัวหน้านิกายสงฆ์ของพระพุทธศาสนาที่ได้รับการรับรองทั่วไป กระนั้นก็มีเชื้อของการแตกแยกเป็นนิกายสงฆ์ที่ ๓ คือ สำนักพุทธปรัชญานิกายโยคจารหรือวิชญานวาท ขึ้นในหมู่สาวกลูกศิษย์ของท่านในเวลานั้นด้วย

กล่าวกันว่า ภายใต้อำนาจหน้าที่ในตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยนาลันทาของพระนาคารชุน ความมั่งคั่งรุ่งโรจน์ของพระแท่นวัชอาสน์ (ที่พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างไว้) ที่พุทธคยา อันเป็นแหล่งที่มั่นหลักของเหล่าภิกษุสงฆ์นิกายหินยานในเวลานั้นซึ่งไม่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันนัก ก็เจริญรุ่งเรืองเป็นที่รู้จักกันมากต่อมาก ปากต่อปากและไปอย่างรวดเร็ว

^{๓๓} ในประเทศอินเดีย มีเมืองอยู่เมืองหนึ่งชื่อ “นาคปุรี” (เมืองนาค) ในรัฐมหาราษฏร์ กล่าวกันว่า เคยเป็นดินแดนของพวกนาค และเคยนับถือพระพุทธศาสนา เมื่อครั้งที่ท่าน คร.อัมเบตการ์จะประกาศแสดงตนเป็นพุทธมามกะพร้อมด้วยพวกคนชั้นต่ำมากมาย คือพวกคูทรและจัณชวาท ก็เลือกมาประกาศแสดงตนที่เมืองนี้ เพราะถือว่าเป็นดินแดนเมืองพุทธของพวกนาค นอกจากนี้ประเทศอินเดียก็มีรัฐอยู่รัฐหนึ่งใน ๓๐๗ รัฐ ชื่อว่า “รัฐนาคเสนส์” (รัฐที่เป็นดินแดนประเทศที่อยู่ของกณเฒ่านาค) อยู่ติดกับประเทศพม่า ประชาชนในรัฐนี้มีเผ่าพันธุ์สืบเชื้อสายมาจากนาคและมีหน้าตาคล้ายกับคนไทยมาก

^{๓๔} M. Walleser, *op.cit.* pp. 7, 35.

นอกจากนี้ อิทธิพลและเทศนาของพระนาคาชุน ยังทำให้พระเจ้ามูญชะ (king Muñja) แห่งโอทิวิศะ (โอริสสา) และพระเจ้าโภชเทวะ (king Bhojadeva) แห่งนครธาระ ในแคว้นมัลวะ ทรงเลื่อมใสและหันมานับถือ (converted) พระพุทธศาสนาพร้อมกับเหล่าประชาราษฎร์ของกษัตริย์ทั้ง ๒ พระองค์จำนวน ๑,๐๐๐ คน บางช่วงของชีวิตพระนาคาชุนก็เดินทางไปยังทักษิณาปตะ (Dakṣiṇāpata) คือดินแดนแห่งอินเดียใต้ และได้กลายเป็นพระสหายสนิทของกษัตริย์ที่นั่น

ทั้งหมดที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า พระนาคาชุนได้สร้างลูกศิษย์ที่มีความรู้มากมาย และทำประโยชน์และความเจริญให้เกิดแก่พระพุทธศาสนามากมาย ในขณะที่ท่านเป็นอธิการบดีของมหาวิทยาลัยนาลันทา และเป็นหัวหน้าสำนักพุทธปรัชญามหายานนิกายมหายามิกะ หรือถ้าจะมองในด้านลบก็คือเป็นการสร้างความแตกแยกกันทางด้านความคิดกันมากขึ้นก็ได้ แต่ควรมองท่านในแง่ดีมากกว่าแง่เสีย

๕. พระนาคาชุนกับพุทธปรัชญาสำนักมหายามิกะ

เชื่อกันว่า พระนาคาชุน ผู้เป็นชาวอินเดียใต้ท่านนี้ เป็นผู้สถาปนาก่อตั้งพุทธปรัชญาสำนักมหายามิกะหรือศูนยวาทขึ้นในแถบอินเดียตอนเหนือ และแผ่หลักปรัชญาไปทั่วอินเดียตอนเหนือและตอนใต้ ตลอดจนในต่างประเทศ ท่านแตกฉานทั้งศาสตร์ทางโลกและศาสตร์ทางธรรม ตลอดจนเป็นนักโต้วาทีที่หาคู่ต่อกรยากเพราะมีฝีปากคมคายมาก จนนักปราชญ์ทั้งทางศาสนาและปรัชญาพากันยกย่องท่านว่า **เป็นนักปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่**

และกล่าวกันว่า พระอัสวโหมะผู้แต่งคัมภีร์พุทธจริตและมหายานศรัทธโรปาทศาสตร์ เป็นผู้นำทางปรัชญาสำนักนี้ นั่นก็คือ ท่านพระนาคาชุนได้แนวคิดปรัชญามหายามิกะบางอย่างไปจากท่านพระอัสวโหมะ โดยเฉพาะจากคัมภีร์มหายานศรัทธโรปาทศาสตร์ของท่าน ที่เชื่อว่า ท่านพระนาคาชุนเป็นผู้สถาปนาก่อตั้งปรัชญาสำนักนี้ก็เพราะผลงานของท่าน คือ คัมภีร์มหายามิการิกา และคัมภีร์อื่นๆ เช่น คัมภีร์มหายานวงศะและคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาศาสตร์ เป็นต้น เป็นคัมภีร์หลักของปรัชญาสำนักนี้นั่นเอง

พุทธปรัชญาสำนักมหายามิกะได้ชื่อว่า “มหายามิกะ” เพราะยึดถือหลักปฏิจลสมุปบาทที่เรียกว่า “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ “ทางสายกลาง” เป็นหลักในการดำเนินการทางปรัชญาของสำนัก และเพราะเหตุที่พุทธปรัชญาสำนักนี้กล่าวถึงหลักศูนยตาเป็นจุดเน้นสำคัญ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ศูนยวาท” ด้วย

จุดยืนและจุดเด่นของพุทธปรัชญาสำนักนี้ ก็คือ การมองว่าบรรดาสิ่งที่มีมาจากเหตุ (สังขตธรรม) ทั้งหลายล้วนเป็นศูนยตา คือไม่จริงแท้ และนิพพาน (อสังขตธรรม) ก็เป็นศูนยตา คือไม่อาจกล่าวพรรณนาด้วยภาษามนุษย์ให้ถูกต้องครบถ้วนได้

ในการปฏิเสฐทฤษฎีอื่นๆ และทฤษฎีของท่าน ท่านพระนาคาชุนผู้สถาปนาก่อตั้งสำนักปรัชญาที่ใช้วิธีการที่เรียกว่า “วิภาชวิธี” (Dialectical method) เป็นเครื่องมือ และ “ศูนยตา” ตามทัศนะของท่านพระนาคาชุนมี ๒ นัย คือ

๑) ปฏิเสธสมมุติสัจจะ (จริงโดยสมมุติ) โดยถือว่าสมมุติสัจจะว่างจากสภาวะหรือลักษณะแท้ของมัน เป็นสิ่งที่ไม่มียุติลักษณะแท้ขั้นปรมาตม์ เหตุเพราะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยอาศัยเหตุปัจจัย

๒) ปฏิเสธวาทะทุกรูปแบบที่พรรณนาปรมาตม์สัจจะ โดยถือว่า ปรมาตม์สัจจะ (จริงโดยแท้จริง) เป็นความจริงแท้ที่อยู่เหนือความต่างทั้งหลาย อยู่เหนือปัญญาชั้นเหตุผล (พุทธิปัญญา) ฉะนั้น ทฤษฎีใดๆ ที่ตั้งขึ้นเพื่ออธิบายสัจจะอย่างนี้ จึงเป็นศูนย์ตาในความหมายว่า ว่างเปล่าจากความจริง คือไม่ถูกต้องครบถ้วน

๖. งานประกาศศาสนาและบั้นปลายชีวิต

ชีวิตของพระนาคารชุน แม้ว่าจะเป็ชีวิตที่ต้องจากบ้านเกิดและต้องพลัดพรากจากบิดามารดาตั้งแต่เล็กๆ (ตามแหล่งข้อมูลธิเบต) แต่กระนั้นก็เป็นชีวิตที่อุทิศให้แก่พระศาสนา คือการประกาศศาสนาธรรมโดยการเป็นอาจารย์สอนหนังสือลูกศิษย์ในมหาวิทยาลัยนาลันทา การเป็นนักบริหารมหาวิทยาลัยนาลันทาและอาณานิคมของมหาวิทยาลัย ตลอดจนการเป็นนักพุทธปรัชญาฝ่ายมหายาน ผู้เป็นหัวหน้าสถาปนาก่อตั้งพุทธปรัชญาสำนักมหายิมิกะ ท่านได้ใช้ความรู้ที่เรียนมาและความสามารถที่ท่านมีให้เป็นประโยชน์แก่ผู้คนมากมาย รวมทั้งพวกอมมนุษย์ คือ พวกนาคด้วย

เมื่อท่านมีเวลามีโอกาส ท่านจะเดินทางท่องเที่ยวไปตามเมืองต่างๆ ระหว่างอินเดียกลางและอินเดียใต้และทำประโยชน์ให้กับที่นั่นๆ กล่าวกันว่า ท่านเคยเดินทางไปยังดินแดนราธา (Rādhā) และได้สร้างโบสถ์และพระเจดีย์ไว้ที่นั่นมากมาย เมื่อมีความลำบากเรื่องที่พักและอาหารที่นาลันทา เคยเดินทางกลับไปยังแผ่นดินบ้านเกิดของท่านที่ไวทรกะ (Vaidarbha) ทางอินเดียใต้ แล้วเดินทางขึ้นเหนือไปยังเมืองราชคฤห์ (Rājagṛha) แล้วพักอยู่ในเมืองนี้เป็นเวลา ๑๒ ปี ต่อแต่นั้นก็ขึ้นไปอยู่บนภูเขามันทาไสละ (Ghandāsāila) หลังจากนั้นก็เดินทางกลับลงใต้ไปอยู่ที่ศรีบรรพต (Śrīparvata) แห่งเมืองศรีไสละ (Śrīsāila) ในอินเดียภาคใต้ ท่านได้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ของท่านอยู่ ณ ที่นี้เป็นเวลานาน และยึดเป็นศูนย์กลางแห่งการประกาศศาสนา

พระนาคารชุนใช้ชีวิตทำงานเกี่ยวกับศาสนาของท่านส่วนใหญ่อยู่ที่เมืองอมราวตี (Amaravati) และที่ศรีบรรพตแห่งเมืองศรีไสละ ในแคว้นอันธระ และ ณ ที่นี้ ท่านได้สนิทชิดเชื้อเป็นพระสหายสนิทกับพระเจ้าอติวานณะ (king Ativāhana) หรือพระยัชฌุศรี เคาตมิบุตร (Yajñasrī Gautamiputra)^{๑๙๙} กษัตริย์ในราชวงศ์ศาคตวานณะ ในแคว้นอันธระแห่งอินเดียใต้ และได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์แห่งอินเดียใต้พระองค์นี้ด้วยดี โดยพระองค์ได้ทรงส่งพระราชทรัพย์สร้างวัดถวายท่านพระนาคารชุนที่ศรีบรรพตด้วย พระนาคารชุนเองก็เคยเขียนจดหมายสอนธรรม (letters of admonition) ส่งถึงพระองค์ และยังปรุงยาอายุวัฒนะ (long-life elixir) จัดส่งไปถวายด้วย จนกษัตริย์คูเป็นหนุ่มและมีพระชนมายุยืนจนเป็นสาเหตุนำไปสู่การลอบฆ่าท่านในที่สุด ดังมีตำนานเล่าการมรณกรรมของพระนาคารชุนไว้ ดังนี้^{๒๐๐}

^{๑๙๙} บางแห่งว่า เป็นพระเจ้าเคาตมิบุตร ศาคกรรมี (Gautamiputra Śātakarmī) กษัตริย์อีกพระองค์หนึ่งในราชวงศ์ศาคตวานณะแห่งแคว้นอันธระ อินเดียใต้

^{๒๐๐} Georg Feuerstein, *op.cit.* at <http://www.yrec.org/nagarjuna.html>.

ในช่วงปลายชีวิตบนโลกของท่านพระนาคารชุน ท่านได้รับอุปถัมภ์บำรุงจากพระเจ้าอศิวาหนะ หรือพระเจ้าอชฺฌศรี เคาตมীবุตร กษัตริย์แห่งอินเดียใต้ ผู้ที่ท่านจัดส่งยาอายุวัฒนะ (long-life elixir) ไปถวายพระองค์เสมอๆ ทำให้พระองค์ดูยังหนุ่มและมีอายุยืน ซึ่งทำให้พระราชโอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าอชฺฌศรี เคาตมীবุตรเองพระนามว่า เจ้าชายศักติมัน (Prince Saktiman) ผู้คาดหวังว่าจะได้ขึ้นสืบบัลลังก์ ไม่พอพระทัยที่พระบิดาสามารถปกครองประเทศชาติได้ยาวนาน ไม่สิ้นพระชนม์ดังหวัง เพราะได้เสวยยาอายุวัฒนะที่มาจากการเล่นแร่แปรธาตุของท่านพระนาคารชุน จนนำไปสู่การวางแผนรอบฆ่าท่านในที่สุด โดยเจ้าชายพระองค์นี้แอบรอบเข้าไปในห้องที่ท่านพระนาคารชุนกำลังนั่งเข้าสมาธิอยู่ชั้นแนวแน่ (deep meditation) ซักตบออกมาฟันคอท่านเข้าฉับใหญ่ แต่ก็ปรากฏว่า ตาบที่คมกริบไม่อาจฟันคอท่านเข้า พระนาคารชุนออกจากสมาธิและรู้ว่าอะไรได้เกิดขึ้นกับท่าน จึงพูดกับเจ้าชายนั่นว่า

อย่าวิตกไปเลยเจ้าชายว่าแผนการของพระองค์จะไม่สมประสงค์ หลายชาติมาแล้ววาทมาได้บังเอิญฆ่าแม่ลงตัวหนึ่งตายด้วยใบหญ้าคาอันคม ผลแห่งการกระทำบาปอันนั้นตามมาทันตัวอาตมาแล้ววันนี้ แม้ไม่มีอาวุธใดสามารถจะทำร้ายอาตมาได้ก็ตาม แต่อาตมาก็ขอบอกพระองค์ว่า ‘พระองค์สามารถตัด (ฟัน) ศีรษะอาตมาได้ด้วยใบหญ้าคา เพื่อให้กฎแห่งกรรม (law of karma) ที่อาตมาได้กระทำไว้ในอดีตชาติจบสิ้นกันไป’

ดังนั้น ด้วยความยินยอมของพระนาคารชุนเองที่เห็นว่า กรรมเก่าที่ทำไว้ในอดีตชาติตามมาทันแล้วและท่านต้องการชดใช้กรรมนั้นให้สิ้นสุดกันไป จึงยอมให้เจ้าชายฆ่าตายด้วยใบหญ้าคาอันคม เจกเช่นที่พระมหาโมคคัลลานะยอมให้โจร ๕๐๐ คนทาบฆ่าท่านจนตาย แม้ท่านจะมีฤทธิ์มากมายเพียงใดก็ตาม

ทันทีที่เจ้าชายศักติมันกระทำฆาตกรรมเลือดนั้นสำเร็จ ก็ได้ยินเสียงพูดจากร่างไร้ศีรษะ (ผีหัวขาด) ของพระนาคารชุนว่า “อาตมากำลังจะไปดินแดนสวรรค์ที่ชื่อว่าสุชาวดีเดี๋ยวนี้แล้ว แต่ก็จะประสานร่างกายนี้เข้ากันอีกในไม่ช้า” เจ้าชายทรงหวาดกลัวหนีไปอย่างลนลาน วิญญาณมีผู้หญิงนางหนึ่งจับศีรษะของพระนาคารชุนที่ขาดนั้นเหวี่ยงทิ้งไปไกลหลายไมล์ และเป็นเวลาหลายปีที่ศีรษะและร่างกายของท่านวางอยู่ ณ บริเวณที่เว้งว่างกว้างใหญ่ของภูเขา โดยมีได้แสดงเครื่องหมายใดๆ ของความแก่คร่ำคร่าไป ต่อมาศีรษะของท่านก็ค่อยๆ เคลื่อนเข้ามาใกล้ส่วนลำตัวทีละน้อยอย่างปาฏิหาริย์และสุดท้ายก็รวมเข้าเป็นร่างเดียวกันอีก ทันใดนั้นพระนาคารชุนก็กลับคืนมีชีวิตอีกครั้งและมีชีวิตอยู่เพื่อทำความดีแก่มนุษยชาติ จบจนสิ้นอายุขัยในโลกนี้แล้วไปอยู่เป็นพระโพธิสัตว์ที่บรรลุนิพพานแล้วท่านหนึ่ง (a liberated bodhisattva) ในดินแดนสุชาวดีมาจนถึงทุกวันนี้

แต่ก็ต้องกล่าวตรงนี้ว่า เรื่องคตินิยมความเชื่อเรื่องมรณกรรมนี้ของพระนาคารชุนมีแตกต่างกันหลายทัศนะ ในทัศนะหนึ่งพระนาคารชุนมีชีวิตอยู่ในโลกนี้รวม ๖๐ ปี แต่อีกทัศนะหนึ่งยืนยันว่า

ท่านยังมีชีวิตอยู่จนถึงปัจจุบันนี้^{๑๖} ในอีกทศวรรษหนึ่งบอกว่าท่านมรณะตามคำร้องขอของเจ้าชาย พระราชโอรสของพระเจ้าชัยคุศกรี เคาตมีบุตร ขณะที่อีกทศวรรษบอกว่าท่านมีชีวิตอยู่เป็นเวลา ๑๐๐ ปีหรือหลายร้อยปีก่อนจะมรณะ อีกทศวรรษหนึ่งบอกว่าท่านมรณะและกลับมีชีวิตอีกครั้ง แต่อีกทศวรรษหนึ่งท่านกำลังจะเกิดอีกครั้ง^{๑๗} เรื่องที่พระนาคารชุนมีอายุยืน เพราะการปฏิบัติและการใช้รหัสยาน มีความเป็นไปได้

ผลงาน

พระนาคารชุนเป็นนักพุทธปรัชญาฝ่ายมหายานและเป็นนักตรรกศาสตร์ที่มีชื่อเสียงที่สุดรูปหนึ่งหลังพุทธกาล ผลงานที่ท่านเขียนเอาไว้ยังมีเหลือเป็นส่วนใหญ่ และได้รับการแปลเป็นภาษาจีนและธิเบต จากผลงานที่ท่านเขียนเอาไว้เนื้อเรื่องทำให้เราทราบได้ว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้เชี่ยวชาญในทางพุทธปรัชญามหายานและตรรกศาสตร์มากเพียงใด ผลงานที่ท่านแต่งไว้หลายสิบเรื่องอาจจัดแบ่งเป็นประเภทได้ ๓ ประเภท คือ

๑. ผลงานประเภทคัมภีร์ทางศาสนา-ปรัชญา
๒. ผลงานประเภทคัมภีร์ว่าด้วยศิลปะการได้วาที
๓. ผลงานประเภทจดหมายถึงเพื่อน

ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงรายละเอียด ประวัติและลักษณะเนื้อหาของผลงานแต่ละเรื่องที่พระนาคารชุนแต่งไว้สักเล็กน้อย เท่าที่จะหาข้อมูลได้ต่อไป

๑. ผลงานประเภทคัมภีร์ทางศาสนา-ปรัชญา

ผลงานประเภทนี้ที่ท่านพระนาคารชุนแต่งขึ้นมีอยู่มากมายหลายเล่มด้วยกัน อาจยกตัวอย่างมาประกอบ ณ ที่นี้ เช่น

๑) มารยมิกการิกา หรือมารยมิกศาสตร์ หรือมูลมารยมิกการิกา

คัมภีร์ที่มีชื่อเสียงมากเล่มนี้ พระนาคารชุนแต่งขึ้นเป็นคาถา นับเป็นกาการิกา (คาถา) ได้ถึง ๔๐๐ การิกา และแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๒๗ ปริจเจต (บท) คัมภีร์เล่มนี้สร้างชื่อเสียงของพระนาคารชุนให้ปรากฏและเด่นเป็นขวัญใจของพวกมหายานตั้งแต่อดีตกาล มาจนกระทั่งถึงปัจจุบันนี้

คัมภีร์มารยมิกการิกานี้เป็นผลงานที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของพระนาคารชุน เป็นคัมภีร์ทางปรัชญาที่สำคัญและเป็นรากฐานปรัชญาของสำนักปรัชญามารยมิกะหรือศูนยวาทของพระนาคารชุน ตัวคัมภีร์เป็นบทสรุปย่อหลักคำสอนซึ่งมีอยู่ในมหายานสูตรทั้งหลาย และบรรจุเอาไว้ซึ่งหลักตรรกศาสตร์ (logic) หลักการใช้ความคิดที่ท้าทาย (daring thought) และหลักอภิปรัชญาชั้นสูงของมหายาน

^{๑๖} K.Satchidananda Murty. *op.cit.* pp. 5, 65.

^{๑๗} *Ibid.* p. 41.

๒) อุกุโตภยา

คัมภีร์อุกุกโตภยานี้ ซึ่งอาจแปลว่า “คัมภีร์ที่ปลอดภัย” หรือ “คัมภีร์ที่หาภัยแต่ที่ไหนมิได้” เป็นคัมภีร์ที่พระนาคคารชุนแต่งขึ้นเป็นอรรถกถาอธิบายคำและความในคัมภีร์มาธยมิกการิกาของท่านเอง

๓) สุนยตาสัปตติ

คัมภีร์นี้แต่งเป็นคาถา ๗๐ คาถาอธิบายเรื่องสุนยตา ความว่างเปล่า

๔) ปรัชญา มาลา

คัมภีร์นี้แต่งว่าด้วยรากฐานของปัญญา

๕) ยุกติ ศาสตริกา

คัมภีร์นี้แต่งเป็นคาถา ๖๐ คาถาว่าด้วยเรื่องการให้เหตุผล

๖) วยวหาร สิทธิ

คัมภีร์นี้ว่าด้วยเรื่องความสมบูรณ์แบบของการกระทำ

คัมภีร์ ๖ คัมภีร์ที่แสดงแล้วนี้รวมทั้งคัมภีร์วิครหยวาวรตนิและไวทลยสูตรที่จะกล่าวถึงต่อไป ถือว่าเป็นคัมภีร์ชั้นพื้นฐานของพระพุทธานุศาสนานิกายมาธยมิกะที่ท่านพระนาคคารชุนได้สถาปนาก่อตั้งขึ้น โดยเฉพาะ ๖ คัมภีร์เหล่านี้ คือ คัมภีร์สุนยตาสัปตติ คัมภีร์ปรัชญา มาลา ยุกติ ศาสตริกา คัมภีร์วิครหยวาวรตนิ คัมภีร์ไวทลยสูตร และคัมภีร์วยวหาร สิทธิ เป็นคัมภีร์ที่มีชื่อเสียงเฉพาะเรื่องทีกล่าวถึง

๗) มหาปรัชญา ปารมิตา ศาสตร์

คัมภีร์นี้ว่าด้วยเรื่องการบำเพ็ญปัญญาให้เกิดมีสมบูรณ์มากๆ เป็นผลงานแบบสารานุกรมแต่งในรูปอรรถกถาอธิบายสูตรๆ หนึ่งในปรัชญา ปารมิตา สูตรทั้งหลายประกอบด้วยเนื้อหาแบ่งออกเป็น ๑๐๐ บท

๘) ทสฎุมิ วิภษา ศาสตร์

คัมภีร์นี้ว่าด้วยเรื่องทศนะ ๑๐ ระดับของพระโพธิสัตว์

๙) ทวาทสมุช ศาสตร์

คัมภีร์นี้ว่าด้วยหัวข้อประเด็น ๑๒ หัวข้อ แต่งเป็นคาถา ๒๖ คาถา พร้อมด้วยอรรถกถาของพระนาคคารชุนเอง ในบรรดา ๒๖ คาถาของคัมภีร์ทวาทสมุช ศาสตร์นี้ ๒๑ คาถาเอามาจากคัมภีร์มัยยามิก ศาสตร์

๑๐) ประติยสมุตปาตฤทธศาสตร์

๑๑) มหายานภวเภทศาสตร์ หรือภวสังกรานติศาสตร์

๑๒) เอกศโลกศาสตร์

๑๓) โปธิสัมภารศาสตร์

๑๔) โปธิสัตตวปาถยศศาสตร์

๑๕) ศคศาสตร์

๑๖) ทวาทสนิกาย

๑๗) สังสตุติสะ

๑๘) ยุกติศาสตร์

๑๙) สุตระสมุจายะ

๒๐) อารยธรรมตาราคุรรณวาทะ

๒๑) นิเวปัมยสตะ

๒๒) โลกาคีตสตะ

๒๓) อจินตยสตะ

๒๔) สตุคยคีตสตะ

๒๕) ปรมารถสตะ

๒๖) ธรรมธาคุสตะ

ชื่อเสียงมากในอินเดีย ท่านเห็นพวกเขาเด็กๆ กำลังท่องจำคัมภีร์สุฤตเลขะนี้อยู่ และพวกเขาผู้ใหญ่เองก็นิยมอ่านคัมภีร์นี้กันมาก

ดังนั้นคัมภีร์เล่มนี้เมื่อผู้อ่านอ่านโดยตลอดแล้ว จะช่วยทำให้ผู้อ่านเข้าใจพระนาคราชมากขึ้นว่าท่านไม่ใช่เป็นแต่ นักคิดฝ่ายทำลาย (ศุนยวาทีน) เลย เพราะในปรัชญาศุนยวาทของท่าน หลักศีลธรรมมีบทบาทสำคัญเท่าๆ กับหลักปรัชญาอื่นๆ ด้วย

๒) รัตนาวลี หรือราชปริกษา-รัตนาวลี

คัมภีร์เล่มนี้พระนาคราชก็แต่งขึ้นเป็นทำนองจดหมายสอนธรรมที่ส่งไปถึงเพื่อนของท่าน คือ พระเจ้าชัยคุศรี เคาตมิบุตร กษัตริย์แห่งราชวงศ์ศาตวาหะในแคว้นอันธระแห่งอินเดียใต้ คำว่า “รัตนาวลี” แปลว่า “สายแห่งเครื่องประดับ” คัมภีร์แบ่งเนื้อหาออกเป็น ๕ บท ต้นฉบับของคัมภีร์นี้ที่แต่งเป็นภาษาสันสกฤตเหลืออยู่ไม่สมบูรณ์นัก คงมีเหลือสมบูรณ์อยู่แต่ฉบับที่แปลเป็นภาษาจีนและธิเบต

เพราะผลงานและความสามารถในด้านศาสนา ปรัชญา และศาสตร์อื่นๆ เหล่านี้ของพระนาคราช จึงทำให้มหายานปรากฏเด่นชัดและเจริญรุ่งขึ้นในยุคของท่าน ใช่แต่เท่านั้น พระนาคราชยังมีลูกศิษย์คนหนึ่งผู้มีความสามารถเทียบเท่าอาจารย์เลยทีเดียว ท่านผู้นี้ก็คือ พระอารยเทพ ประกอบกับมีคณาจารย์ที่สำคัญท่านอื่นๆ อีก ๒ ท่าน นอกจากพระนาคราชและพระอารยเทพผู้เป็นผู้วางรากฐานนิกายมหายาน กล่าวคือ พระอัศวโฆษและพระกุมารลัทธิหรือ กุมารลาคะ ในเวลาต่อมาก็มีคณาจารย์ท่านอื่นๆ อีกมากมายที่ทำให้นิกายมหายานสามารถเจริญรุ่งเรืองสืบต่อกันมา ท่านเหล่านี้ได้แต่งคัมภีร์ต่างๆ ขึ้นและแต่งเพิ่มเติมขยายจากคัมภีร์ที่มีอยู่แต่เดิม อันทำให้นิกายมหายานมีอิทธิพลทรงพลังอยู่ในอินเดียเหนือ ขณะที่นิกายฝ่ายเถรวาททยอยล่นไปยึดที่มั่นอยู่ทางอินเดียใต้

ข้อสรุปและข้อสังเกต

ในตอนท้ายของชีวประวัติและผลงานของพระนาคราชนี้ ผู้เขียนใคร่ให้ข้อสรุปและข้อสังเกตบางประการไว้ ดังนี้

๑. ชีวประวัติของพระนาคราชมีปัญหาบ้างในเรื่องถิ่นเกิดของท่านว่า เป็นชาวอินเดียเหนือหรืออินเดียใต้กันแน่ แหล่งข้อมูลจีน คือ “ชีวประวัติของพระนาคราช” ที่พระกุมารชีพแปลไว้ในพุทธศตวรรษที่ ๗ และแหล่งข้อมูลธิเบตให้ข้อมูลตรงกันว่า พระนาคราชเป็นชาวอินเดียใต้ เกิดในที่เมืองไวฑรภะ (Vaidarbha) หรือวิทรภะ (Vidarbha) ในอินเดียใต้ (South India) ขณะที่ท่านหลวงจีนหยวนฉาง (Yuan Chwang) ให้ข้อมูลว่า พระนาคราชเป็นชาวอินเดียเหนือ คือเกิดที่เมืองวิทรภะ (Vidarbha) โบราณ ในแคว้นโกศลภาคใต้ ซึ่งปัจจุบันคือเมืองเบราร์ (Berar) ในรัฐพิหาร ข้อมูลทั้ง ๒ ขัดแย้งกัน แต่นักปราชญ์ปัจจุบันส่วนใหญ่มีความเห็นว่า พระนาคราชเป็นชาวอินเดียใต้ เช่นที่แหล่งข้อมูลจีนและธิเบตกล่าวไว้ใน การเขียนเรื่องของชีวประวัติพระนาคราชนี้ ผู้เขียนเองได้ให้นำหน้านักตามข้อมูลของจีนและธิเบตมากกว่าข้อมูลของหลวงจีนหยวนฉาง

๒. ชีวิตประวัติตอนที่ว่าด้วยการบวชและการศึกษาดูออกจะขัดแย้งกันอยู่ ด้วยว่ามีข้อมูล ๒ แหล่ง คือ ของทิเบตและของจีนให้ข้อมูลไว้แตกต่างกัน ขณะที่แหล่งข้อมูลแรกบอกว่าพระนาคารชุนบวชและเริ่มศึกษาที่เป็นระบบขณะบวชอยู่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทา แหล่งข้อมูลที่สองบอกว่าไม่อาจบอกได้ว่าพระนาคารชุนศึกษาและบวชที่ไหนแน่ แต่ที่แน่ๆ ก็คือมิใช่ที่มหาวิทยาลัยนาลันทา ผู้เขียนได้ให้ข้อมูลทั้ง ๒ แหล่ง และทิ้งให้เป็นหน้าที่ของผู้อ่านเองที่จะตัดสินใจเชื่อแหล่งข้อมูลใด

๓. ชีวิตของพระนาคารชุนในวัยหนุ่มตามแหล่งข้อมูลจีน หลังเรียนจบศาสตร์ทางธรรมและศาสตร์ทางโลกแล้ว ก็เลศค้นหาในตัวเองทำให้เรียนรู้มายาศาสตร์และใช้ความรู้ที่เรียนมาไปในทางที่ผิด ทำให้ชีวิตท่านตอนต้นเป็นชีวิตมีบาป แต่โชคดีที่ท่านกลับตัวได้เมื่อคิดถูก เป็นชีวิตที่เลวแล้วกลับดี (มีดมา สว่างไป) อย่างนั้นนับเป็นชีวิตที่น่าสรรเสริญ น่าเอาเป็นแบบอย่าง ตรงกันข้ามชีวิตที่ดีแล้วกลับเลวเป็นชีวิตที่บัณฑิตตำหนิที่สุด ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง

๔. ชีวิตประวัติของพระนาคารชุนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตายเกี่ยวข้องกับปาฏิหาริย์ตลอด ผู้แต่งประวัติของท่านต้องการจะ让您เด่น จึงแต่งประวัติท่านเป็นคนมีอายุยืนหลังได้รับการต่อชะตาชีวิตจากพระสราหภัทร ให้ต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับพวกนาคในทางสอนธรรมและการเอาคัมภีร์ปรัชญาปารมิตาสูตรกลับคืนมาจากนาค อันเป็นที่มาของสมัญญานามชื่อของท่านว่า “นาคารชุน” ซึ่งถือว่าเป็น “อรชุน” ของชาวพุทธมหายาน โดยเปรียบเทียบกับ “อรชุน” ของชาวฮินดูในคัมภีร์มหากาพย์มหาภารตะหรือคัมภีร์ภควัทคีตา และเมื่อตายก็ยังเกี่ยวข้องกับปาฏิหาริย์อีก

๕. เรื่องการรู้ว่าผลกรรมตามทัน และยอมให้เจ้าชายคักติมันฆ่าตาย ตลอดจนการประสานศีระะกับส่วนร่างกายเข้าด้วยกันแล้วกลับมีชีวิตดังเดิม ในชีวิตประวัติของพระนาคารชุนตอนนี้ อาจนำไปเปรียบเทียบกับชีวิตประวัติของพระมหาโมคคัลลานะที่คล้ายคลึงกันในอรรถกถาธรรมบทขอพระพุทธโฆษาจารย์ได้

๖. พระนาคารชุนนับว่าเป็นผู้ที่เรียนเก่ง มีความรู้และความสามารถดีเยี่ยมในศาสตร์ต่างๆ ทั้งพุทธศาสตร์และศาสตร์ทางโลกอื่นๆ ท่านได้ใช้ความรู้ของท่านอย่างคุ้มค่าในการผลิตบุคคลากรทางการศึกษาและทางศาสนา ท่านเป็นนักปรัชญามหายาน นักตรรกศาสตร์ นักบริหาร และ “นัก” อื่นๆ อีกมากมาย แต่ความรู้และความสามารถที่เด่นและมีชื่อเสียงที่สุดของท่าน ก็คือการเป็นนักปรัชญาและเป็นนักตรรกศาสตร์ของท่าน

๗. ผลงานของท่านไม่ค่อยปรากฏนักในรูปภาษาไทย ส่วนใหญ่ยังคงอยู่ในรูปภาษาสันสกฤต จีน ทิเบต และภาษาอังกฤษ เป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่จะต้องช่วยกันผลิตตำราที่เป็นผลงานของพระนาคารชุนให้ออกมาสู่บรรณโลกในรูปของภาษาไทย เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษากันอย่างกว้างขวางตามความสามารถของแต่ละท่านต่อไป